Ilmiy tadqiqotlar va ularning yechimlari jurnali
Aoka guvohnoma № 323759 ISSN: 3060-4818

MAHMUD DARVESH SHE’RLARIDA FONOLOGIK BIRLIKLARNING POETIK VA SEMANTIK XUSUSIYATLARI

Hofizov Samariddinxon Abdurashidxon o‘g‘li
Lingvistika (arab tili) mutaxassisligi magistranti
Oriental Universiteti
E-mail: samariddinxonhafizov@gmail.com

Sulaymonova Nigora Askaraliyevna
Ilmiy rahbar: , PhD, dotsent
Doi: https://doi.org/10.5281/zenodo.20595780

Annotatsiya. Ushbu maqolada Mahmud Darvesh she’riyatidagi fonologik birliklarning poetik va semantik xususiyatlari tahlil qilinadi. Shoir ijodida tovush tizimi, ritmik qurilish, intonatsiya, pauza va tovush ramziyligining badiiy-estetik vazifalari yoritiladi. Tadqiqot davomida tovushlarning hissiy ta’sir hosil qilishdagi roli ham o‘rganiladi.

Kalit so‘zlar: Fonologiya, poetik tizim, tovush ramziyligi, ritm, intonatsiya, Mahmud Darvesh, arab she’riyati, poetik semantika.

Kirish. Zamonaviy arab adabiyoti taraqqiyotida Mahmud Darvesh ijodi alohida ahamiyatga ega. U Falastin xalqining milliy dardi, ozodlik kurashi va insoniy kechinmalarni chuqur poetik mahorat bilan ifodalagan shoirdir. Darvesh she’riyatining asosiy xususiyatlaridan biri — uning fonologik jihatdan boy va murakkab poetik tizimga egaligidir.

Fonologiya tilshunoslikning nutq tovushlarining funksional xususiyatlarini o‘rganadigan sohasi hisoblanadi. Badiiy matnda esa fonologik birliklar nafaqat til vositasi, balki poetik ma’no hosil qiluvchi muhim unsur sifatida namoyon bo‘ladi.

Mahmud Darvesh she’rlarida tovush tizimi hissiy holatlarni ifodalash, poetik obraz yaratish va she’rning estetik ta’sirini kuchaytirishda faol ishtirok etadi. Shoir tovushlarni mahorat bilan tanlaydi va ular yordamida murakkab ruhiy holatlarni ifodalaydi.

Tovush ramziyligi va poetik ma’no

Darvesh she’riyatida ayrim tovushlar muayyan hissiy va poetik ma’nolarni ifodalaydi. Shoir tovushlarning akustik imkoniyatlaridan foydalanib, she’rning ichki kayfiyatini shakllantiradi.

Masalan, “ه“ ,”ن“ ,”م” kabi yumshoq tovushlar mayinlik, sog‘inch va lirizmni bildiradi. Bunday tovushlar ko‘proq muhabbat, hijron va xotira mavzularida qo‘llanadi.

Misol:

“نحن نحب الحياة”

Ushbu misrada “ن” tovushining takrori mayin ritm hosil qilib, she’rning emotsional ta’sirini kuchaytiradi.

Bunga qarama-qarshi ravishda “ص“ ,”ط“ ,”ق” kabi qattiq undoshlar keskinlik va dramatizmni ifodalaydi. Shoir siyosiy va qarshilik ruhidagi she’rlarida aynan shunday tovushlardan keng foydalanadi.

Tovushlarning bunday ramziy vazifasi she’r mazmunini chuqurlashtirib, o‘quvchining ruhiy holatiga ta’sir qiladi.

Fonologik kontrastlarning ahamiyati

Mahmud Darvesh she’riyatida fonologik kontrastlar muhim poetik vosita sifatida namoyon bo‘ladi. Jarangli va jarangsiz undoshlarning almashinuvi she’rning dramatik dinamikasini hosil qiladi.

Shoir ayrim hollarda yumshoq va mayin ohangdan keskin tovushlarga o‘tish orqali ruhiy keskinlikni ifodalaydi. Bu usul she’rning emotsional kuchini oshiradi.

Masalan, she’rning dastlabki satrlarida lirizm ustun bo‘lsa, keyingi satrlarda keskin undoshlarning ko‘payishi kurash va iztirob kayfiyatini hosil qiladi.

Fonologik kontrastlar she’rning ichki kompozitsiyasini shakllantirishda ham muhim rol o‘ynaydi. Tovushlarning qarama-qarshi qo‘llanilishi poetik matnning dramatik tuzilishini kuchaytiradi.

Ritm va ichki musiqiylik

Mahmud Darvesh zamonaviy arab she’riyatida erkin vazn tizimini rivojlantirgan ijodkorlardan biri hisoblanadi. U klassik aruz tizimining ayrim unsurlarini saqlagan holda yangi poetik shakllarni yaratgan.

Darvesh she’rlarida tashqi qofiyadan ko‘ra ichki ritm muhimroq ahamiyat kasb etadi. Ichki ritm tovush takrori, sintaktik parallelizm va intonatsion qurilish orqali yuzaga keladi.

Shoir qisqa va uzun misralarni almashlab qo‘llash orqali tabiiy poetik ohang hosil qiladi. Qisqa misralar hissiy keskinlikni ifodalasa, uzun misralar falsafiy tafakkurni aks ettiradi.

Masalan, takroriy sintaktik qurilmalar ritmik uyg‘unlik hosil qilib, she’rning musiqiyligini kuchaytiradi. Shu sababli Darvesh she’rlari erkin shaklda yozilgan bo‘lsa ham, kuchli poetik ohangga ega.

Intonatsiya va pauzaning poetik vazifasi

Mahmud Darvesh she’riyatida intonatsiya muhim poetik vositalardan biri hisoblanadi. Shoir pauzalardan foydalanib, hissiy bosim va dramatik ta’sir hosil qiladi.

Misol:

“وأنا أحب الحياة… إذا ما استطعت إليها سبيلا”

Bu misrada pauza she’rning falsafiy mazmunini chuqurlashtiradi. O‘quvchi fikr ustida to‘xtashga majbur bo‘ladi va she’rning hissiy ta’siri kuchayadi.

Darvesh ayrim hollarda qisqa jumlalarni ketma-ket qo‘llash orqali keskin ritm hosil qiladi. Bunday usul she’rning dramatik kuchini oshiradi.

Intonatsiya she’rning ruhiy dinamikasini ifodalovchi asosiy vositalardan biri sifatida namoyon bo‘ladi.

Fonologik birliklarning semantik funksiyasi

Mahmud Darvesh she’riyatida tovush birliklari ma’no yaratishda faol ishtirok etadi. Shoir ma’lum tovushlar orqali muayyan ruhiy holatlarni ifodalaydi.

Masalan, cho‘ziq unlilar sog‘inch, armon va lirizmni bildirsa, keskin undoshlar qarshilik va kurash ruhini aks ettiradi.

Shoir tovushlardan foydalanish orqali she’rning yashirin semantik qatlamini shakllantiradi. Shu sababli Darvesh she’riyatida fonologik vositalar oddiy til unsuri emas, balki poetik ma’no tashuvchi muhim vosita hisoblanadi.

Fonologik birliklarning bunday semantik funksiyasi Darvesh ijodining badiiy mukammalligini ta’minlaydi.

Zamonaviy arab poetikasida Darvesh uslubining o‘rni

Mahmud Darvesh zamonaviy arab poetikasida fonologik imkoniyatlardan eng samarali foydalangan shoirlardan biri sifatida baholanadi. Uning she’riyati arab adabiyotida yangi poetik uslubning shakllanishiga katta ta’sir ko‘rsatgan.

Shoirning tovush tizimidan mahorat bilan foydalanishi zamonaviy arab she’riyatining musiqiyligini yangi bosqichga olib chiqdi. Darvesh ijodi keyingi avlod shoirlari uchun muhim poetik maktab vazifasini bajardi.

Xulosa

Mahmud Darvesh she’riyatida fonologik birliklar poetik tizimning ajralmas qismi sifatida namoyon bo‘ladi. Shoir tovushlar yordamida hissiy ta’sirni kuchaytiradi, poetik obrazlar yaratadi va falsafiy mazmunni chuqurlashtiradi.

Tovush ramziyligi, fonologik kontrastlar, ritm, intonatsiya va pauzalar Darvesh she’riyatining badiiy mukammalligini ta’minlovchi asosiy omillar hisoblanadi. Shu sababli uning ijodi zamonaviy arab poetikasining yuksak namunalaridan biri sifatida e’tirof etiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Mahmud Darvesh. “Ashiqun min Filastin”. Bayrut, 1970.
2. Mahmud Darvesh. “Diwan”. Bayrut, 2005.
3. Kamol Bishr. Arab fonologiyasi asoslari. Qohira, 1985.
4. Salah Fadl. Zamonaviy arab poetikasi. Bayrut, 2002.
5. Yusuf Xalif. Arab she’riyati nazariyasi. Bayrut, 1998.
6. Ahmad Hasan az-Zayyot. Arab adabiyoti tarixi. Qohira, 1999.
7. Arab tilshunosligi va poetikasi bo‘yicha ilmiy tadqiqotlar.